

RAZVOJ DRUŽINSKIH CENTROV V SLOVENIJI

Vse večja individualizacija življenjskih in družinskih stilov, vse težje združevanje družinske in zaposlitvene vloge ob vse večjih zahtevah zaposlitvenega sektorja, vse večja negotovost glede vzgoje otrok ob hkratni izraziti otrokocentričnosti in protektivnosti do otrok, ožjenju javnih prostorov druženja, ki bi bili dojeti kot varni (recimo ulično druženje otrok), so v sodobni družbi pozne moderne med najpomembnejšimi dejavniki, ki vodijo h krepitvi potreb po različnih družinskih storitvah predvsem v družinah z mlajšimi otroki. V številnih evropskih državah in v zadnjem času tudi v Sloveniji je področje različnih vrst podpore zasebni družinski sferi prepoznano kot specifičen trg z obilico povpraševanja in ponudbe.

V Sloveniji imamo vsaj v večjih mestih, ob široki mreži vrtcev z razmeroma dobro vključenostjo otrok, ponudbo različnih dejavnosti in prostorov za starše in otroke, kot so javna igrišča, krajevne knjižnice z otroškimi (in mladinskimi) oddelki, servise za varstvo otrok na domu, organizacije z razmeroma pestro »družinsko« ponudbo (npr. ustvarjalne delavnice za otroke, predavanja za starše, svetovanja, terapije). Za večino organizacij v Sloveniji, ki ponujajo podporo staršem v skupnosti, so dale pobudo ženske, ki jih je problematika, s katero se zdaj poklicno ukvarjajo, osebno zadevala ali zanimala (npr. Združenje Naravni Začetki, Sezam, Tamala, Taka tuka, Familylab Slovenija). Nekatere pa so bile ustanovljene tudi »od zgoraj navzdol« (recimo Družinski center Mir, Družinski center Kairos in drugi, ki delujejo pod okriljem Frančiškanskega

družinskega inštituta in Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja).

Programe za podporo družini, ki jih te organizacije izvajajo, sofinancira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ). Ministrstvo je v zadnjih letih finančno podprlo tudi t. i. programe družinskih centrov. Leta 2010 so, z namenom stabilnejšega sofinanciranja in večje kakovosti programov, začeli z dveletnim sofinanciranjem teh programov (MDDSZ 2010). Na razpis za sofinanciranje programov družinskih centrov so se lahko prijavile organizacije ponudnice programov za izboljševanje kakovosti družinskega življenja, ki so zagotavljale vsaj nekatere od navedenih dejavnosti: vzgoja za družino, izboljšanje komunikacije v družini, osebna rast otrok in mladostnikov, ustvarjalno skupno preživljanje prostega časa, organizirano občasno varstvo otrok, izvajanje počitniških aktivnosti oziroma strokovna pomoč pri reševanju problemov v družinah.

Razvoj družinskih centrov v Sloveniji je bil predviden že z Resolucijo o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji (1993). Tudi v Programu za otroke in mladino 2006–2016 je v poglavju »Družinska politika« v cilju 3 (izvajanje programov v podporo družini) opredeljena strategija za uresničevanje tega cilja (MDDSZ 2006):

Zagotoviti večjo in lažjo dostopnost do različnih storitev vsem članom družine in omogočiti večjo pluralizacijo storitev z zasebnimi ponudbami.

Da sodijo družinski centri med pomembne ukrepe pri spodbujanju za družino prijaznega

okolja, kaže tudi raziskava Razvoj družinskih centrov (Narat *et al.* 2011), ki jo leta 2011 za MDDSZ opravil Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Tematska številka revije *Socialno delo* izhaja iz omenjene raziskave in hkrati nadaljuje dosedanje znanstvene analize tega področja v Sloveniji (glejte tematski blok revije *Teorija in praksa*, Kuhar 2011). Osrednje raziskovalne ugotovitve iz raziskave »Razvoj družinskih centrov« v znanstvenih prispevkih postavljamo v širše teoretsko-konceptualne in kontekstualne okvire, jih povežemo z ugotovitvami drugih raziskav (recimo »Raziskave o potrebah družin po različnih oblikah storitev«, Rakar *et al.* 2010), jih kritično pretrsemo ter podamo nadaljnje teoretske in aplikativne implikacije.

Pred konkretnejšo kratko napovedjo posameznih prispevkov pa se velja še nekoliko pomuditi pri samem konceptu družinskih centrov in pri odprtih vprašanjih v zvezi z njim v Sloveniji. Družinski centri¹ so se najprej pojavili v Nemčiji na začetku osemdesetih let 20. stoletja – na podlagi raziskovalnega projekta Nemškega inštituta za študij mladine (nem. Das Deutsche Jugendinstitut). Raziskovalci so namreč dokazali, da je ceneje in učinkoviteje investirati v preventivne ukrepe, kot plačevati visoke stroške, ko se družinska socializacija pokaže za disfunkcionalno. Hkrati pa so pokazali, da je učinkovitejša takšna podpora družinam, ki temelji na tem, da družine same dostopajo do virov in si medsebojno pomagajo. Tako je Oddelek za družino pri nemški vladi financiral prve tri modele materinskih centrov v obliki triletnega pilotnega projekta. Pokazal se je za izjemno uspešnega.

Po objavi knjige »Matere v centru – materinski centri« leta 1985, ki temelji na zgodbah ustanoviteljic prvih treh centrov, so se ti centri razširili kot gobe po dežju po Nemčiji in tudi po drugih državah, med drugim v Avstrijo, Švico, Italijo, Bolgarijo, na Češko, Slovaško, Nizozemsko, v Bosno in Hercegovino, Gruzijo, Rusijo, Kenijo, Ruando, na Filipine, v Kanado, ZDA, Avstralijo. Pri tem je velikokrat ključno začetno pobudo za izvedbo dala država.

Po ocenah Organizacije Združenih narodov je leta 2001 delovalo 750 materinskih centrov, zastavljenih po nemškem modelu, od tega približno 400 v Nemčiji (UN-HABITAT 2002). Nemški model je v vsaki skupnosti prilagojen lokalnim značilnostim. Na primer, v zahodnoevropskih državah je poudarek na demarginalizaciji materinstva in zmanjševanju izoliranosti mater in družin, v postsocialističnih državah na izgrajevanju civilne družbe, na povojnih območjih na vnovičnem skupnostnem povezovanju, krepitvi zaupanja in demokracije.

Leta 2000 je bila ustanovljena tudi Mednarodna mreža materinskih centrov za krepitev moči – MINE (angl. *Mother Center International Network for Empowerment*) s sedežem v Nemčiji. Vanjo je bilo leta 2002 vključenih že 15 držav (Jaekel *et al.* 2002). Kot poslanstvo v tej organizaciji navajajo med drugim: podpiranje materinskih centrov po vsem svetu, izmenjavo informacij, izkušenj in znanja, podporo ženskam prek skupinske analize problemskih področij družinskega delovanja, povezovanje gibanja materinskih centrov z drugimi gibanji in skupinami, katerih cilji so krepitev družbenega položaja žensk, izboljšanje razmer ljudi v njihovih življenjskih okoljih in podpora njim kot strokovnjakom za svoje vsakodnevno življenje.

Družinski centri so se razvijali in se razvijajo tudi povsem neodvisno od nemškega modela ali omenjene mednarodne mreže. Po navadi se porajajo iz potreb, ki jih zaznajo različni strokovnjaki na področju podpore družinam ali starši sami. In tudi način delovanja družinskih centrov in zaznava teh pri uporabnicah in uporabnikih se vselej oblikujeta v interakciji s socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi značilnostmi nacionalnega in lokalnega okolja. Tudi

¹ V Nemčiji in tudi v drugih državah, v katerih so po nemškem zgledu ustanavljali te centre, so prvotno uporabljali izraz »materinski centri«, saj ti centri temeljijo na feminističnih emancipacijskih praksah in poudarjajo predvsem krepitev moči in priložnost za aktivacijo žensk. V zadnjih letih pa se je tako v Nemčiji kot tudi v drugih državah, v skladu s poudarjanjem zmanjševanja neenakosti med spoloma, bolj uveljavilo poimenovanje »družinski center«. Hkrati pa se pojavljajo tudi drugi izrazi, na primer »hiša za otroke in družine«, »center za otroke in starše«, »center za krepitev družinskih kompetenc« ipd. V tej številki načelno uporabljamo izraz družinski centri – razen ko citiramo dela s poudarkom na ženski vlogi v javnosti.

učinki te prakse na širši družbeni razvoj so odvisni od konkretnega konteksta. Družinski centri tako lahko segajo od bolj strokovno-storitveno oz. klientsko-potrošniško usmerjenih (uporabnice in uporabniki »konzumirajo« vnaprej strokovno pripravljene programe) do modelov aktivne, povezane soseske, neformalnega srečevališča oz. prostora krepitev skupnosti.

Kljub precejšnjim razlikam med poglobitvenimi nameni, cilji, načini delovanja pa je centrom v praksi najpogosteje skupno, da delujejo kot javne dnevne sobe, igralnice, kot prostori srečevanja staršev² in otrok iz posamezne lokalne skupnosti z različno podporno ponudbo za starše in otroke. V teh centrih se srečujejo starši na starševskem dopustu z otroki oz. nezaposleni starši z otroki, pa tudi zaposleni starši s predšolskimi otroki v popoldanskih urah. Ozračje je neformalno. Po navadi je za prostovoljni oz. minimalni prispevek možno popiti kavo, sok in kaj prigrizniti, saj centri pogosto obsegajo kavarnico oz. čajnico oz. je ta celo središčna točka centra. Ponudba centrov je ponekod obogatena z različnimi programi – recimo z delavnicami in predstavami za otroke, tečajji, seminarji, vabljenimi predavanji, rekreacijskimi aktivnostmi, medgeneracijskimi srečanji, srečanji priseljenskih staršev in otrok, podpornimi skupinami o določenih temah (npr. dojenje), skupinami za samopomoč (npr. staršev otrok s posebnimi potrebami). Centri so hkrati stičišče informacij o tematikah in ponudbi, zanimivi in relevantni za starše na danem območju.

Z drugimi besedami, centri delujejo kot neformalna zbirališča, vpeta v lokalne skupnosti. V centrih ljudje soustvarjajo dogajanje po v zahodnem moderniziranem svetu precej pozabljeni, sicer pa starodavni metodi skupnostnega življenja. Če citirava Ramaekersa (2010), je skupnost v srečevanju med posamezniki. V tem pogledu poskušajo družinski centri obupati, nadomeščati, revitalizirati ali sploh spet

ustvariti »izgubljene« skupnosti. Ob tem pa lahko služijo različnim namenom in zadovoljujejo številne vsakodnevne potrebe družin.

Naj naštejemo samo nekaj najočitnejših funkcij: centri priskrbijo omrežje staršem, ki si ne morejo pomagati s sorodniki, pripomorejo k premostitvi razlik med posameznimi družbenimi skupinami (npr. med različnimi etničnimi skupinami). Staršem omogočajo, da lažje najdejo sebi primeren način starševanja in obliko družinskega življenja. Otroci v družinskih centrih zgodaj spoznavajo različne življenjske stile in se učijo sobivanja raznovrstnosti. V vsakem primeru imajo družinski centri po zaslugi svoje neterapevtske drže podporni potencial, da se »običajna« družina lažje prebije skozi težave, stiske in konflikte. V njih si v vrstniškem ozračju ljudje zaupajo izkušnje, nasvete in spoznavajo novi načini delovanja, odzivanja.

Na potrebo po instituciji, ki bi na skupnostni, lokalni ravni združevala starše, jim olajšala starševanje in izboljšala kakovost življenja posameznikov, družin in skupnosti, sta opozorili že Ule in Kuhar (2003) v študiji o dejavnih rodnostnega vedénja. Takšna institucija bi v Sloveniji pomembno pripomogla k ustvarjanju okolja, prijaznega za družino, ki se je pokazalo za pomemben dejavnik odločanja za prvega otroka in tudi za naslednje otroke. Tudi analize razvoja družinskih centrov v Sloveniji (glejte že omenjeni tematski blok v reviji *Teorija in praksa*) so pokazale zelo naklonjen odnos staršev do tovrstne institucije in različne potenciale teh prostorov. Ti bi lahko v Sloveniji zadovoljevali potrebe glede spodbujanja za družino prijaznega okolja, usklajevanja delovnega in družinskega življenja, uresničevanja politike enakih možnosti pa tudi odgovarjali na vprašanja družbene kohezije.

Tematska številka revije *Socialno delo* je sestavljena iz petih prispevkov, ki se ukvarjajo s tematiko družinskih centrov. V prvem prispevku avtorica (Dremelj) obravnava pomen formalnih in neformalnih oblik opore in pomoči v družbenem življenju posameznika. Ugotavlja, v kakšnih primerih so za posameznike in družine ključne družinske in sorodstvene vezi in kdaj oziroma v kakšnih

² V uvodniku in tudi v posameznih člankih tematskega bloka se pri opisovanju delovanja družinskih centrov nanašamo na starše, pri čemer ne izključujemo skrbnic oz. skrbnikov. Na tem mestu zato posebej izpostavljamo, da se formulacije nanašajo tudi na skrbnice in skrbnike.

okolščinah se posameznik obrne na formalne oblike opore in pomoči, med katere sodijo tudi družinski centri. Avtorice drugega prispevka (Boškić, Kuhar, Rakar, Nagode) obravnavajo potrebe sodobnih družin s predadolescentnimi otroki in tematizirajo, kako družinski centri po obstoječi konceptualizaciji zadovoljujejo te potrebe, katere potrebe pa ostajajo razmeroma nezadovoljene. V tretjem prispevku avtorice (Boškić, Rakar, Kuhar) obravnavajo družinske centre kot pomemben ukrep države blaginje pri spodbujanju za družino prijaznega okolja za usklajevanje delovnega in družinskega življenja in pri uresničevanju politike enakih možnosti. Ker se razvoj in sam način ureditve družinskih centrov med evropskimi državami razlikujeta, opredelijo vlogo teh programov v različnih sistemih blaginje. Četrty prispevek (Kobal Tomc, Narat, Žiberna) se osredotoča na opredelitev družinskih centrov v slovenskem prostoru, predstavi ključne značilnosti slovenskih družinskih centrov, ki jih je v obdobju 2010–2011 sofinanciralo MDDSZ, in razvije možnost vpeljave enotnega modela evalviranja teh programov po konceptualizaciji MDDSZ za obdobje 2011–2012 na podlagi že uveljavljenega modela evalviranja socialnovarstvenih programov. V zadnjem prispevku pa avtorice (Narat, Kuhar, Kovač) na podlagi omenjene raziskave Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo predstavijo percepcijo občin glede lastne vloge in pomena pri zagotavljanju kakovosti življenja družin z otroki in s tem povezanega razvoja družinskih centrov.

Ugotavljamo, da se do zdaj uporabljen koncept družinskih centrov v Sloveniji razlikuje od konceptov, ki so se razvili v drugih evropskih državah. Iz naših prispevkov je razvidno, da pri nas družinski centri, ki bi delovali v obliki skupnostnega povezovanja, za zdaj še niso zaživel. V razpisni dokumentaciji MDDSZ za sofinanciranje programov v podporo družini iz leta 2010 (MDDSZ 2010) skupnostni prostor za, recimo, druženje staršev in otrok ali organiziranje skupnostnega povezovanja z možnostjo aktivnega udejstvovanja staršev ni definiran kot nujni pogoj za prijavo na razpis. Ob pregledu programov, sofinanciranih v obdobju 2010–11, smo tako ugotovili, da se

v Sloveniji kot družinski centri največkrat opredelijo organizacije, ki ponujajo družinsko terapijo oz. svetovalne dejavnosti. Razpis, ki ga je objavilo MDDSZ v letu 2012, pa prinaša nekaj sprememb, ki gredo v smer povečevanja preventivnega dela v okviru družinskih centrov. Takšna definicija je bližja tistim definicijam, ki jih poznajo druge, prej omenjene evropske države.

Ne glede na različna izhodišča konceptov družinskih centrov ti centri – bodisi z uresničevanjem možnosti za povečanje moči žensk ali s ciljem krepitve socialne kohezije ali z uresničevanjem strategije javno dostopnega zdravja in blaginje za celotno družbo – v določenem okolju prinesejo veliko več od načrtovanega. Gre za različne neformalne in formalne možnosti članov družin z otroki za druženje, integracijo, informiranje in izobraževanje, za krepitev različnih praktičnih, socialnih ali celo menedžerskih spretnosti, za krepitev samozavesti, za možnost lastne vpetosti v skupnostno življenje in krepitev skupnosti ipd. – vse to pa zelo povečuje kakovost življenja družin in skupnosti na sploh.

Metka Kuhar, Barbara Kobal Tomc gostujoči urednici

VIRI

- JAECKEL, M., LAUX, A., BRYANT, G. (ur.) (2002), *Mothers in the Center – Mother Centers*. Mother Center International Network of Empowerment.
- KUHAR, M. (ur.) (2011), Družinski centri kot viri socialne opore. Tematski blok. *Teorija in praksa*, 48: 2.
- MDDSZ (2006), *Program za otroke in mladino 2006–2016*. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/pom2006_2016_splet_241006.pdf (31. 1. 2012).
- (2010), *Javni razpis za sofinanciranje programov v podporo družinam v letu 2010–2011*. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/o_ministrstvu/javne_objave/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=888 (31. 1. 2012).
- (2012), *Javni razpis za sofinanciranje programov v podporo družini v letih 2012–2013*. Dostopno na: [http://www.mddsz.gov.si/si/o_ministrstvu/javne_objave/javni_razpisi_in_javna_narocila/?tx_t3javnirazpis_pi1\[show_single\]=952](http://www.mddsz.gov.si/si/o_ministrstvu/javne_objave/javni_razpisi_in_javna_narocila/?tx_t3javnirazpis_pi1[show_single]=952) (10. 2. 2012).

- NARAT, T., KUCHAR, M., KOVAČ, N., NAGODE, M., KOBAL TOMC, B. (2011), *Razvoj družinskih centrov: Končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- RAKAR, T., BOŠKIČ, R., BOLJKA, U., DREMELJ, P., NAGODE, M., ČRNAK-MEGLIČ, A., RIHTER, L. (2010), *Raziskava o potrebah družin po različnih oblikah storitev: Končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- RAMAEKERS, S. (2010), *Pedagogy of the encounter? Philosophical notes on the idea of »meeting places« as forms of parent support*. Leuven: Centre for Philosophy of Education.
- Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993). *Ur. l. RS*, št. 40/1993.
- ULE, M., KUCHAR, M. (2003), *Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- UN-HABITAT (2002), *Mother Centre International Network Best Practices Database*. Dostopno na: <http://www.unhabitat.org/bestpractices/> (5. 1. 2011).